

בס"ד

שמיטת כספים ושמיטת קרקעות

לפרשת ראה (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

נשמטים לגמרי, וגם הקרקע ביובל חוזר לבעליו ונשמט לגמרי ממי שהוא תחת ידו, דאילו שביטת קרקע ממלאכה בשביעית לא מקרי שמיטת קרקע, ולא דמי לשמיטת כספים.

9. שיטת רש"י

בזמן שאי אתה משמט קרקע - כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ - אי אתה משמט כספים - ואף על פי שהשמטת כספים חובת הגוף היא, ואינה תלויה בארץ, ילפינן בהיקי שא דלא נהגא.

10. הפרשנים על המילים "כי קרא שמטה לה"

רשב"ם פירש: "כי הגיע זמן שמיטה... [קריאה] לשון זמן". ספורנו פירש: "כי קרא שמטה - הא-ל יתברך באמרו: 'תשמטנה'".

ויש שפירשו שהנושא הוא סתמי - 'קרא - הקורא', ומשמעות המשפט היא אפוא 'כי נקראה שמיטה לה'.

11. ר' יוסף בכור שור

כי קרא - אחיד - שמיטה - לשדותיו - לשם שמים, ואין לו במה יפרע!

(ג) אבל 'את הנכרי תגש' - שהנכרי זורע וקוצר ובוצר ויכול לשלם ולפרוע,

אבל אחיד לא חרש זורע ולא קצר, במה ישלם?

12. דברים ט"ו

ט השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר: קרבה שנת השבע שנת השמטה,

ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו...

13. הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה ב

'קרבה שמיטת הכספים, החלה בסוף שנת השבע'.

14. חזקוני

קרבה שנת השבע - שצווייתך 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר' (ויקרא כ"ה, ד) ולפיכך 'ורעה עינך... וגו'.

15. פרופ' אלכסנדר רופא מירושלים

חוק השמיטה בדברים ט"ו, א-יא פורש בלי שום פקפוק במסורת היהודית כביטול חובות מדי שבע שנים... אולם בפירוש זה נעשה החוק בלתי-אפשרי. הגנת יתר על הלווים גרמה להם נזק: הדלת ננעלה בפני לווים. לפיכך "התקין הלל פרוזבול" (משנה שביעית י, ג)... ואולם, האם הפירוש המסורתי נכון? האם הוא פשוטו של מקרא? הרבה מפרשים חדשים מפקפקים בכך. והנה נימוקיהם העיקריים: (א) אנלוגיה משמיטת האדמה: בשביעית מפסיקים את עיבודה, ובשמינית - מחדשים; כך בחובות: בשביעית מפסיקים לתבוע אותם ("לא

1. דברים ט"ו

(א) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה:

(ב) וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישנה ברהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה ליהוה:

(ג) את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:

(ד) אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברכך יברכך יהוה בארץ אשר יהיה עליך נתן לך נחלה לרשתה:

2. שמות כ"ג

י ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה.

יא והשביעית תשמטנה ונטשתה, ואכלו אביני עמך...

3. דברים ט"ו

ז כי יהיה בך אביון מאחד אחיד... לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון.

ט השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר: קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיד האביון...

4. דברים י"ד - מצוות ביעור מעשרות

(כח) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך:

(כט) ונא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבועו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה:

5. דברים ל"א - מצוות הקהל

י מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה...

6. הרמב"ם

אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה בשביעית אלא בזמן שהיובל נוהג, שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא: אמרו חכמים: בזמן שאתה משמיט קרקע (=ביובל) אתה משמיט כספים בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע (=יובל) אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום, ואף על פי שאין היובל נוהג, כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים לישראל (הלכות שמיטה ויובל ט, ב-ג).

7. מסכת גטין דף לו ע"א

תניא: רבי אומר: 'וזה דבר השמטה שמוט... - בשתי שמיטות הכתוב מדבר: אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים.'

8. מה"י קורקוס מפרשני הרמב"ם

מפרש רבנו 'שמיטת קרקע' - היינו חזרת שדות לבעליהן ביובל, כי זה נקרא שמיטת קרקע, ודומה לשמיטת כספים שהמעות

הלכך הלוואה לעולם מוטלת על הלווה שלא יעבד על זה (-) על המלווה) חובו לעולם בתיבתו לאוצרו. ואם עשה כן הווה ליה 'לווה רשעי' (- "לווה רשע ולא ישלם", תהילים ל"ז, כא).

19. המשנה האחרונה במסכת שביעית (פ"י מ"ט)

המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו.

20. בעל "משנה ראשונה"

מוכח (-) מן המשנה הקודמת, שנביאנה מיד בהמשך) דעיקר מצוות השמטת כספים אינה אלא שלא יגוש המלווה... וכשאין כאן נגישה (- שהרי הלווה מחזיר מרצונו) הדר הווה ליה (- חוזר ונהיה) מצווה כשאר פריעת חוב.

21. המשנה לפני האחרונה במסכת שביעית

המחזיר חוב בשביעית יאמר לו (- המלווה): משמט אני. אמר לו (- הלווה): אף על פי כן, יקבל ממנו.

22. תלמוד ירושלמי סוף שביעית

'אומר לו: משמט אני' - רב הונא אמר: בשפה רפה והימין פשוטה לקבל.

23. תלמוד הבבלי גטין לו ע"ב

יואם אמר לו אף על פי כן, יקבל הימני - אמר רבה: ותלי ליה עד דאמר הכי (רש"י): אם היה רוצה [- הלווה] לחזור בו [- לאחר שהמלווה אמר 'משמט אני'], יתלנו על עץ אם גברה ידו, עד דאמר ליה: אף על פי כן).

איתיביה אביי (- הקשה על רבה מברייתא): 'כשהוא נותן לו (-) הלווה למלווה) אל יאמר לו: בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו: שלי הן, ובמתנה אני נותן לך.

אמר ליה (- ענה לו לאביי): תלי ליה נמי (- גם כן) עד דאמר הכי (- במתנה אני נותן לך).

24. בעל היראים

כי אמר 'בחובי' - משמע על ידי נגישה נותן. ותיקון לשון דיבור הוא שתיקנו לומר 'במתנה', שיהא הדבר ניכר ונראה שלא על ידי נגישה נותן לו.

25. מסכת מכות דף ג ע"א וע"ב

"מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחברו אלף זוז על מנת ליתן לו מכאן ועד שלושים יום, והוא (- הלווה) אומר: מכאן ועד עשר שנים (- והוזמו העדים). אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן לו מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים (- ואת זאת ישלמו העדים הזוממין ללווה)".

"כולהו נמי בעי שלומי ליה!" (-העדים הזוממים צריכים לשלם ללווה את כל סכום החוב, שהרי רצו בעדותם לחייבו בתשלום כבר עתה, ואילו בלא עדותם היה החוב פוקע בשביעית, שאין עשר שנים בלא שביעית).

26. בעל היראים

ונראה לי שזה אינו, דאמרינן בתחילת מכות (- וכאן הוא מביא בקיצור את האמור למעלה)... אלא שמוט לאו מחילה ותולה מידי.

אלא לאו, שמוט - מחילה, ותו לא מידי (- ואין לדון בכך עוד).

יג'ש את רעהו ואת אחיו" ובשמינית שבים לגבות. (ב) עוד יותר חשוב מן האנלוגיה הוא הקשר הסיבתי שבין שתי השמיטות: שמיטת האדמה בשנה השביעית הביאה לשמיטה בנוגע לחובות. הרי לאיכר שלוה אין בשנה זו יבול שממנו יפרע את חובו; אבל משום כך אין צורך לבטל את החוב כליל. די לדחות את הפירעון עד לשנה הבאה, כאשר יבוא היבול של השנה השמינית. (ג) ובאמת החוק בדברים ט"ו, א אינו גוזר לשמוט את ה"משה" (- החוב), אלא לשמוט את היד: "שמט כל בעל משה, ידו; אשר ישה ברעהו - לא יג'ש את רעהו ואת אחיו... (ט"ו, ב). כי אמנם זהו פירוש הכתוב, כבר ראה רש"י בניגוד לניקוד ולטעמים (- ראה הרחבה בסעיף הבא). בכך משתנה לגמרי משמעות הכתוב. שהרי אם שומטים חוב, הוא נופל ובטל, אך אם שומטים יד, ניתן להרימה מחדש. והיד היא ידו של הנושה, המורמת לדרוש את החוב...

והנה צריך לומר כי טענת האנלוגיה שבין שמיטת קרקעות לשמיטת כספים (א) וטענת הקשר הסיבתי ביניהן (ב) אינן עולות בקנה אחד. טענת האנלוגיה קובעת את תחילת דחיית הפירעון מראשית השנה השביעית ועד לסופה, במקביל לשמיטת הקרקע בשנה זו. אולם על פי הקשר הסיבתי שבין שתי השמיטות אין בכך כל היגיון. כבר אמרנו (בסעיף ד לעיל) כי בראשיתה של השנה השביעית אין כל סיבה לפטור לוה מפירעון חובו, שהרי יבול השנה השישית תחת ידיו. בעיית הפירעון מציקה רק בסופה של השנה השביעית וברובה של השמינית.

אולם הפרשנים החדשים הללו נאלצו לפרש את מצוות שמיטת כספים כפי שפירשו - כדחיית פירעון **במהלך** השנה השביעית, על סמך האנלוגיה - משום שעל פי פשט הפרשה שלנו שמיטת כספים היא חלק מדיני "שנת השבע שנת השמטה", ולא יהיה זה סביר לפרש כי תחולת הזמן של דחיית הפירעון תהיה דווקא בשנה השמינית. ועוד: אם נפרש כי דחיית הפירעון חלה בשמינית, הרי נמצא שמועדו של סיום דחיית הפירעון לא נתפרש בגוף המצווה: האם הוא בזמן הקציר, או שמא רק בזמן האסיף, חצי שנה אחר כך? לעומת זאת, לפי פירושם של הללו מועד דחיית הפירעון כמעט מפורש: הוא מקביל למועד שבייתת הארץ - שנת השבע כולה.

האלטרנטיבה הפרשנית של ההלכה היא למקם את שמיטת הכספים בנקודת הסיום של השנה השביעית, "מקץ שבע שנים", ברגעה האחרון, העומד בפתח השנה השמינית. אולם פירוש זה מחייב לכאורה לראות את המצווה **כביטול** החוב. שכן רק ביטול החוב נעשה ברגע אחד שהוא הרגע הקובע, ואילו דחיית פירעון מחייבת הגדרת פרק זמן רחב שבו אסור יהיה למלווה לתבוע את החוב מן הלווה. פרק זמן כזה **שמקורו בכתוב עצמו** יכול להיות רק אחד: "שנת השבע שנת השמטה" כולה. כך נקלעה הפרשנות החדשה לסתירה פנימית מסוימת במה שנוגע להגדרת זמן דחיית הפירעון.

16. רש"י על פסוק ב'

שמוט כל בעל משה ידו - שמוט את ידו של כל בעל משה.

וכן הוא אומר למטה (בפסוק ג) 'תשמט ידך'.

17. המרדכי למסכת גטין פרק רביעי (השולח) רמז שפ

לפי העניין נראה דשביעית הפקעתא דמלכא הוא (- הפקעת המלך - הקב"ה - את החוב).

18. ר' אליעזר ממיץ בעל היראים

ונראה לי דשמיטה דקרא אינה מחילה. אלא ציווה הקב"ה שישמיט - פירוש: יניח - ולא יתבענו עד שייתן לו מעצמו. דכתיב 'שמוט' ולא יג'ש. שכל 'שמיטה' הכתוב בקרא - הנחה, ולא מחילה. דכתיב 'והשביעית תשמטנה ונטשתה' - פירוש: תניח.